

๒

รายงานการศึกษาวิจัย

เรื่อง

บทบาทขององค์กรชุมชนในการทำงานพหุภาคี ระยะที่ 1

(Role of Community Organization in

Multi - partnership Development – First Phase)

วันชัย วิเชียรวรรณ

และคณะ

งานศึกษาวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

เมษายน 2543

รายงานการศึกษาวิจัย

เรื่อง

บทบาทขององค์กรชุมชนในการทำงานพหุภาคี ระยะที่ 1

(Role of Community Organization in

Multi - partnership Development – First Phase)

วันชัย วิเชียรวรรณ

นายสงวนศักดิ์ บุญมณี

นายปราโมช อุปถัมภ์

นายสุเทพ แสนมงคล

นายรัชกรณ์ อุแสง

นายตะวัน ห่างสูงเนิน

งานศึกษาวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

เมษายน 2543

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทขององค์กรชุมชนในการทำงานพหุภาคี ระยะที่ 1” (Role of Community Organization in Multi-partnership Development Work- First Phase) สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย นอกจากนั้นสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สาขาภาคเหนือ ประกอบด้วย ศ.ดร.ปิยะวัติ บุญ-หลง คณะอาจารย์ และเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ แนวคิดต่างๆในการศึกษาวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จสมบูรณ์ คณะนักวิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

คณะนักวิจัยขอขอบพระคุณหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ที่เกี่ยวข้องที่อำนวยความสะดวกให้ความช่วยเหลือ และมีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัยเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณผู้นำชุมชน ได้แก่เจ้าคณะอำเภอแม่เมาะ กำนันตำบลท่าตอน ผู้ใหญ่บ้านในเขตตำบลท่าตอน สมาชิกสภาอบต.ท่าตอน ผู้นำชุมชน และประชาชน ที่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมการศึกษาด้วยดีตลอด

คุณงามความดีใดๆ ที่เกิดจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ขอมอบให้ชุมชนท่าตอน คณะนักวิจัยทุกคนและสมาชิกในครอบครัวที่สนับสนุนทรัพยากรในการศึกษาวิจัย และร่วมทำงานศึกษาวิจัยอย่างมีส่วนร่วมมาโดยตลอด

คณะนักวิจัย

เมษายน 2543

คำนำ

การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน กระบวนการที่สำคัญประการหนึ่งคือ การศึกษาวิจัยและพัฒนา สำหรับการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทขององค์กรชุมชนในการทำงานพหุภาคีระยะที่ 1” พื้นที่ตำบลท่าตอ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ ที่คณะนักวิจัยได้อาศัยกรอบแนวคิดของ R&D , PAR, Sustainable, เป็นองค์ประกอบสำคัญ เน้น “ทางออก” ในการพัฒนาแบบองค์รวมอย่างเป็นระบบเป็นหลักคิด

อีกประการหนึ่งที่สำคัญ ที่จะนำประโยชน์จากการศึกษาวิจัยไปพัฒนาชุมชนท่าตอ และ เป็นตัวแบบในการประยุกต์ใช้พัฒนากับชุมชนอื่นๆ ให้ยั่งยืน

คณะนักวิจัย

เมษายน 2543

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน วิเคราะห์สภาพปัญหาค้นหาศักยภาพและโอกาสของชุมชนตำบลท่าดอน และเพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยเชิงระบบ “ชุดท่าดอน” ผู้ร่วมศึกษาวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยคณะอาจารย์และเจ้าหน้าที่จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยสาขาภาคเหนือ พหุภาคีในพื้นที่ได้แก่ องค์การบริหาร ภาคเอกชน นักวิชาการ สถาบันศาสนา ผู้นำสงฆ์ ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน(ประชาชน)ในตำบลท่าดอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และคณะนักวิจัย ซึ่งเริ่มดำเนินการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนธันวาคม 2542 – กุมภาพันธ์ 2543 การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร, การสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชน , การจัดประชุมประชาคมตำบล, การจัดประชุมองค์กรเครือข่ายที่สนับสนุนการพัฒนาชุมชนตำบลท่าดอน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ข้อความโดยแนวทางเชิงระบบ

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

1. ชุมชนท่าดอนเป็นชุมชน (ตำบล) หนึ่งของอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชนเผ่า มีทรัพยากรน้ำ, ป่าไม้, พื้นที่ภาคเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ ที่สำคัญมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพ เช่น ผู้นำศาสนา, กำนัน, สมาชิกสภา อบต. ท่าดอน, ชมรมธุรกิจท่องเที่ยว, ภาคเอกชน เป็นต้น

2. ปัญหาที่ค้นพบที่สำคัญได้แก่ 1)ปัญหาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร 2) ปัญหาการศึกษา 3) ปัญหาคุณภาพชีวิตและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 4) ปัญหาที่ทำกิน

3.ข้อเสนอแนะจากการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนท่าดอนอย่างเป็นระบบ ได้แก่ 1) การศึกษาวิจัยการแก้ปัญหาการจัดการน้ำโดยองค์กรชุมชน 2) การศึกษาวิจัยด้านการศึกษา ในประเด็นการจัดการศึกษาโดยชุมชนมีส่วนร่วม 3) การศึกษาเพื่อแก้ปัญหาสังคมของชุมชนชายขอบ และ4) ผลกระทบของแรงงานต่างด้าว

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1 บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

1

วัตถุประสงค์

3

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

3

บทที่ 2 ระเบียบวิธีศึกษาวิจัย

กระบวนการได้มาซึ่งข้อมูลและประเด็นปัญหา

4

กรอบแนวคิดในการวิจัย

6

วิธีการศึกษาวิจัย

7

บทที่ 3 ผลการศึกษา

สภาพทั่วไปและสภาพเศรษฐกิจของตำบลท่าดอน

8

บริบทอำเภอแม่เมาะ

9

บริบทตำบลท่าดอน

17

ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่

26

สภาพปัญหาจากการศึกษาวิจัย

27

บทที่ 4 บทสรุปและวิจารณ์ผล

34

สรุปผลการวิจัย

35

ศักยภาพของชุมชน/ข้อจำกัดของชุมชน

35

บรรณานุกรม

37

ภาคผนวก

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ปัญหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	28
ตารางที่ 2 ปัญหาการถือครองที่ดิน	28
ตารางที่ 3 ปัญหาการศึกษา	29
ตารางที่ 4 ปัญหายาเสพติด	30
ตารางที่ 5 ปัญหาทรัพยากรถูกทำลาย	30

สารบัญภาพ

	หน้า
รูปที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย	6
รูปที่ 2 Model ปัญหาเรื่องการจัดการน้ำ	32
รูปที่ 3 Model แนวคิดปัญหาเรื่องสังคม	33
รูปภาพผนวก	

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของประเด็นปัญหา

ท่าตอนเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ ที่เป็นพื้นที่แห่งการก่อร่างของชุมชนที่สร้างตัวเองขึ้นท่ามกลางการโอบล้อมของทรัพยากรธรรมชาติ ทิศตะวันตกและทิศเหนือของชุมชนโอบล้อมด้วยขุนเขาเป็นพรมแดนธรรมชาติกั้นระหว่างไทย-พม่า สำหรับด้านทิศใต้และทิศตะวันออกเป็นพื้นราบลาดเอียงลงสู่ลำน้ำฝางและลำน้ำกก จากบริบททางภูมิศาสตร์ดังกล่าวทำให้ท่าตอนเป็นชุมชนที่ประกอบด้วยประชากรหลากหลายเผ่าพันธุ์ที่อยู่อาศัยร่วมกัน จำนวนมากกว่า 17,634 คน อย่างน้อย 8 เผ่า คือ มูเซอร์ดำ มูเซอร์แดง อีโก้ ลีซอ ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง เย้า และคนพื้นเมือง อาศัยอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของพื้นที่ และดำเนินชีวิตอย่างผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ โดยมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตวิถีผลิตซ้ำการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์อย่างมีเอกลักษณ์และสันติ

แต่ภายหลัง 3 ทศวรรษ แห่งการเปลี่ยนผ่านภายใต้วาทกรรม “การพัฒนา” ชุมชนได้รับผลกระทบโดยตรงจากกระบวนการแทรกแซงของทุนนิยม โดยเฉพาะภายใต้ความสัมพันธ์ทางการผลิตเชิงพาณิชย์ “commercialization” และการขยายตัวของอำนาจรัฐจากส่วนกลางโดยผ่านตัวแทนระดับท้องถิ่น “Local power” และระดับภูมิภาคเข้าสู่ชุมชนภายใต้หลักการพัฒนาแบบบนสู่ล่าง (Top-Down Approach) โดยตัวแทนการพัฒนาโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐฝ่ายเดียว เช่นนักวิชาการเกษตร นักปกครอง นักการศึกษา และต่างแยกกันพัฒนาตามแนวทางการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนโดยปราศจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ในขณะที่เดียวกันกลุ่มทุนนิยมหวังผลกำไร สร้างความร่ำรวยให้กับปัจเจกชนตามปรัชญาทางเศรษฐศาสตร์แบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา

จากการปฏิสัมพันธ์ (interaction) ในห้วงระยะเวลาที่ผ่านมาทำให้ชุมชนทั้งบนที่ราบสูง และบนพื้นราบได้รับเอาวัฒนธรรมการพัฒนาสมัยใหม่มาจากภายนอกโดยขาดอำนาจต่อรอง และคัดสรรอย่างเท่าที่ควรจะเป็นส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมทั้งในด้านการเข้าถึง การควบคุม และการจัดการทรัพยากร เกิดความไม่เท่าเทียมทั้งในด้านการแจกจ่ายผลตอบแทนจากกระบวนการผลิต การผลิตของครัวเรือนได้รับความเสียเปรียบในระบบตลาด และที่สำคัญการสูญเสียระบบวิถีชีวิตที่ชุมชนที่เคยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีคิดในการแก้ไขปัญหา ในขณะที่เดียวกันคนในชุมชนก็ถูกปรับเปลี่ยนวิถีคิดแบบตัวใครตัวมัน ต่างคนต่างครัวเรือนต่างชุมชน ต่างประกอบการเพื่อดำรงอยู่อย่างปัจเจกบุคคล ความเป็นชุมชนเกิดความอ่อนล้าในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเองต้องพึ่งพิงทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิต ต้องตกอยู่ในสภาพหนี้สินล้นพ้นตัว ต้องสูญเสียความหมายของชุมชนตนเองและเอกลักษณ์

ของตัวเองถูกทดแทนด้วยเอกลักษณ์ใหม่ ๆ ที่ต้องอาศัยการสรรค์สร้างจากภายนอก จนต้องขายตัวเอง เพื่อแลกเปลี่ยนกับวัตถุดิบเพื่อให้ตนเองทันสมัย จนเกิดการแพร่ระบาดของโรคเอดส์อย่างรวดเร็ว ปัญหาเด็กกำพร้าติดตามมาอย่างรวดเร็ว ปัญหาอาชญากรรมและปัญหายาเสพติดกลายเป็นทางออกเพื่อสร้างรายได้เพื่อตอบสนองความต้องการของปัจเจกบุคคลผู้สูญเสียเอกลักษณ์ของตนเอง

ในสภาพความขัดแย้งที่รุนแรง ความเจ็บซ้ำของชุมชน การแก้ไขปัญหาก็ไม่ได้รับการปรับเปลี่ยนเนื่องจากพื้นฐานวิธีคิดยังคงเดิม ในขณะเดียวกันเกิดกระบวนการเรียกร้องความเป็นธรรมในการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาของชุมชนต่าง ๆ ในสังคม และในกรณีของบ้านท่าตอนก็เช่นเดียวกันได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับต่าง ๆ ทำให้เกิดองค์กรระดับชุมชนมากมายทั้งที่เป็นทางการอย่างองค์การบริหารส่วนตำบล (กรณีองค์การบริหารส่วนตำบลท่าตอน) หรือไม่เป็นทางการเช่นชุมชนรักษาป่าชุมชน (กรณีของบ้านเมืองงาม) การเรียกร้องสิทธิสตรี (กลุ่มสตรีท่ามะแกง) การรวมตัวกันเพื่อสร้างสรรค์อาชีพใหม่ ๆ (เช่นกลุ่มทอผ้า กลุ่มผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตร) การเรียกร้องเพื่อเข้าร่วมมาจัดการการท่องเที่ยวแบบชุมชนมีส่วนร่วมและอนุรักษ์ธรรมชาติ ของกลุ่มพัฒนาท่องเที่ยวบ้านท่าตอน กลุ่มคัดค้านการทิ้งขยะ ฯลฯ ปรากฏการณ์ดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นว่าชุมชนยังมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาได้ แต่ท่ามกลางบริบทของทุนนิยมดังกล่าว การเคลื่อนไหวเพื่อการพัฒนาของชุมชนมักถูกมองในภาพลบจากนักพัฒนาฝ่ายรัฐ หรือแม้แต่กลุ่มทุนที่เคยสร้างความมั่งคั่งจากการดูดซับมูลค่าส่วนเกินของชุมชน

ดังนั้น การพัฒนาโดยการศึกษาวิจัยโดยให้ชุมชนได้มีประสบการณ์ในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม ใช้พื้นที่เป็นเป้าหมายในการวิเคราะห์ (Area-based research) จึงน่าจะเป็นแนวทางการสร้างความตระหนักให้กับชุมชนในการเข้าใจปัญหาของตนเอง เพื่อพัฒนาไปสู่รูปแบบพัฒนาแบบองค์รวมที่เน้นการพัฒนาเชิงระบบ (System approach development) ที่กระทำทุกด้านพร้อมกันโดยการสร้างพหุภาคีฝ่ายต่าง ๆ ทั้งข้าราชการ นักวิชาการ นักพัฒนาองค์กรภาคเอกชน ปราชญ์ชาวบ้าน พร้อมทั้งองค์กรชุมชนทั้งทางการและไม่เป็นทางการ น่าจะเป็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนสำหรับแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยใช้ทรัพยากรของชุมชนและวิธีคิดของชุมชนเป็นหลักในการปฏิบัติการพัฒนาและที่สำคัญชุมชนได้สร้างความหมายใหม่ของ “การพัฒนา” ขึ้นเป็นชุดพัฒนาของชุมชนเองต่อไปอย่างยั่งยืน

การดำเนินการดังกล่าวต้องได้รับการกระตุ้น ประสานงานอย่างเป็นระบบโดยกลุ่มบุคคลที่มีพื้นฐานความรู้มาจากชุมชนและเคยปฏิบัติงานในชุมชน ดังนั้นจึงสมควรอย่างยิ่งที่มีการศึกษาวิจัยและพัฒนาเชิงระบบโดยเน้นพื้นที่ขึ้นในชุมชนตำบลท่าตอน อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน วิเคราะห์สภาพปัจจุบันปัญหา ตลอดจนการค้นหาคำ^๒หลักภาพและโอกาสของชุมชนตำบลท่าตอน โดยกระบวนการวิจัยแบบเน้นพื้นที่และการพัฒนาเชิงระบบ (Area-based research and System approach for development) ในบริบทที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม
2. เพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยเชิงระบบ “ชุดท่าตอน” โดยเน้นการประสานการทำงานในรูปพหุภาคีเพื่อแก้ไขปัญหของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและเกิดกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ชุมชนท่าตอนรู้จักวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และสร้างชุดการพัฒนาชุมชนของตนเอง รวมทั้งระดมสรรพกำลังในรูปพหุภาคีในการแก้ไขปัญหอย่างมีส่วนร่วม และเกิดความยั่งยืน
2. เกิดรูปแบบ (Model) การวิจัยและพัฒนาที่สามารถนำไปเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ได้ในอนาคต

บทที่ 2

ระเบียบวิธีศึกษาวิจัย

1 กระบวนการได้มาซึ่งข้อมูล และประเด็นปัญหา

เป็นความพยายามอย่างขึงของนักวิจัย “ทีมท่าคอน” ที่จะให้ได้มาซึ่งประเด็นปัญหาและศักยภาพของชุมชน โดยพยายามให้ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรทั้งในชุมชน และนอกชุมชน ได้เห็นประเด็นที่เป็นปัญหาสำคัญร่วมกัน และสมควรแก้ไขร่วมกัน โดยใช้ศักยภาพขององค์กรประกอบกับจุดแข็งของชุมชน ในความพยายามนั้นคือการศึกษา นักวิจัยทั้งทีมเข้าใจดีว่า ณ ที่แห่งนี้เป็นพื้นที่พิเศษ มีความบอบบาง และมีความเป็นบริบทที่เป็นเอกลักษณ์อยู่หลายอย่าง เช่น ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขาและชาวต่างชาติ มีชนเผ่าหลากหลาย เป็นแหล่งที่มีปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ เช่นยาเสพติด แรงงานต่างด้าว เป็นต้น ในความเป็นบริบทดังกล่าวคือสิ่งที่ท้าทายนักวิจัย หนังสือมาถูกมายถูกกันคว่าเพื่อหาแนวทาง และหาเครื่องมือที่คิดว่าน่าจะดีที่สุด ทีมวิจัยประชุมกันสามครั้งกว่าจะได้ข้อสรุปเกี่ยวกับวิธีการ และเครื่องมือที่จะใช้ในการศึกษาในชุมชน เพราะตระหนักดีว่านอกจากจะได้ข้อมูลที่จะตอบโจทย์วิจัยแล้ว น่าจะได้เครื่องมือ เพื่อเป็นองค์ความรู้ให้กับนักวิจัยคนอื่นๆ ต่อไป วิธีการสร้างเครื่องมือในการศึกษาก็คือ

1. นำข้อจำกัดในพื้นที่เป็นตัวตั้ง คือศึกษาข้อจำกัดในพื้นที่ก่อน
2. ศึกษารูปแบบของเครื่องมือ
3. ประยุกต์ใช้เครื่องมือให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

เครื่องมือที่ได้ก็คือ “การศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม” กระบวนการคือ

1. แบ่งพื้นที่ในตำบลท่าคอนออกเป็นสามกลุ่ม เพื่อให้การระดมปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แบ่งออกเป็นกลุ่มคนที่อาศัยบนพื้นที่สูง ปานกลาง และพื้นราบ
2. สุ่มเลือกพื้นที่ในการระดมปัญหาร่วมกับชุมชน 9 ชุมชน (9 หมู่บ้าน) กลุ่มละสามหมู่บ้าน
3. ประสานงานโดยนักวิจัยที่เป็นอาจารย์ในพื้นที่ เนื่องจากครูอาจารย์เป็นคนที่ชาวบ้านให้การเชื่อถือ และสามารถประสานงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. เลือกสถานที่ในการจัดเวทีระดมความคิดเห็นโดยใช้สถานที่เพียงที่เดียวคือ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลท่าคอน (อบต.ท่าคอน) สาเหตุที่ไม่จัดเวทีในชุมชนก็เพราะมีข้อจำกัดหลายประการ ถึงแม้จะจัดเวทีโดยใช้สถานที่เพียงที่เดียวแต่ก็ไม่มีผลกระทบต่อข้อมูลที่ได้ ทั้งนี้เพราะนักวิจัยหลาย ๆ ท่านคือคนที่คุ้นเคยกับพื้นที่เป็นอย่างดี
5. นัดประชุมโดยเชิญกลุ่มคนละกัน

6. ระดมความคิดเห็นโดยให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ไม่มีการโต้แย้งซึ่งมีชุดคำถามดังนี้
 - 6.1 วาดแผนที่ชุมชน ขอบเขต และที่ตั้งสิ่งต่างๆ ในชุมชนที่สำคัญๆ
 - 6.2 ศึกษาประวัติชุมชนโดยคนที่มีอายุมากจะเป็นคนเล่า ทั้งประวัติการตั้งถิ่นฐาน การค้า การประกอบอาชีพ และประวัติด้านอื่นๆ
 - 6.3 ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรม
7. แบ่งกลุ่มย่อย โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มละ 5 คน สามกลุ่ม โดยพยายามให้คนในกลุ่มคละกันมากที่สุด
8. ดำเนินการตามประเด็นคำถามข้อ 6
9. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลในทำนองเดียวกัน 9 หมู่บ้าน
10. สังเคราะห์ข้อมูลที่จัดเก็บทุกครั้ง และสรุปรวม

2 กระบวนการตรวจสอบโดยชุมชน

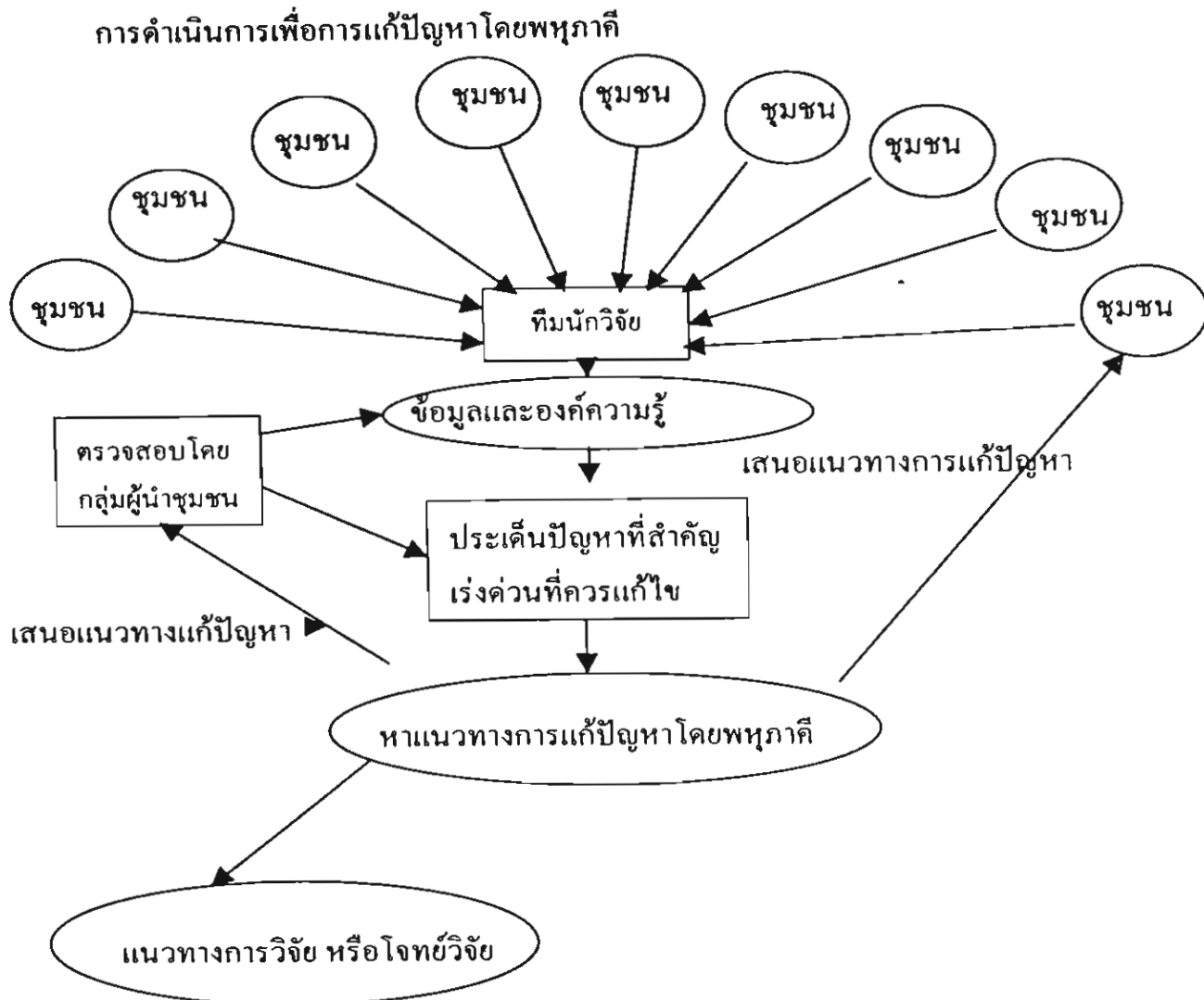
นำข้อมูลที่ได้ตรวจสอบกับประชาคมตำบลท่าตอน โดยการจัดประชุมเฉพาะผู้นำชุมชน เพื่อตรวจสอบ และประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้กระบวนการจัดเวทีคล้ายๆ กัน แต่ไม่มีการแบ่งกลุ่มย่อย เพื่อให้กรอบประเด็นปัญหาเห็นชัด จึงขอให้ประชาคมตำบลท่าตอน ชี้ประเด็นปัญหาที่สำคัญและเร่งด่วน โดยการใช้เวทีประชาคมตำบลท่าตอน เพื่อเป็นการตรวจสอบประเด็นปัญหาโดยชุมชนท่าตอนอีกครั้ง หนึ่งคือวิธีการเชิญตัวแทนชุมชน ซึ่งได้แก่ สมาชิกอบต.ท่าตอน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และกำนัน เข้าร่วมประชุม เพื่อตรวจสอบประเด็นปัญหาที่ได้จัดลำดับความสำคัญเร่งด่วนของปัญหา ตลอดจนหาสาเหตุของปัญหา และแนวทางการแก้ปัญหา

นอกจากนี้ยังมีการประชุมระดมความคิดเห็นในหลาย ๆ เรื่องเช่นจุดแข็งจุดอ่อนและโอกาสของชุมชนเป็นต้น

3 กระบวนการหาแนวทางการแก้ไขโดยพหุภาคี

จากการทดลองได้ใช้เวทีใหญ่โดยเชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนท่าตอน ทั้งหมดเข้าร่วมประชุมโดยเป็นเวทีเปิดกว้างในการแสดงความคิดเห็นโดยเฉพาะการระดมแนวทางการแก้ปัญหา ร่วมกันโดยมุ่งเน้นให้ชุมชนแก้ปัญหาด้วยตนเอง วิธีการนี้เป็นวิธีการที่จะได้แนวคิดที่หลากหลายมุมมอง ทั้งในส่วน of ชุมชนเอง และองค์กรในชุมชน

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบความคิดการวิจัย และพัฒนา

1. การดำเนินการวิจัยและพัฒนาในครั้งนี้ อยู่ภายใต้กรอบความคิดที่ว่า การพัฒนาจะต้องดำเนินการโดยให้ประชาชนและองค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาแบบเท่าเทียมภายใต้หลักการ “การมีส่วนร่วมของชุมชน” (Participation) โดยข้าราชการ และกลุ่มบุคคลอื่นๆ เป็นเพียงผู้สนับสนุน ผู้กระตุ้น และผู้ช่วยเหลือในการวิจัยและการพัฒนาของชุมชน ทั้งนี้หากชุมชนเกิดความเข้มแข็งแล้ว ย่อมสามารถพัฒนาตามแนวทางที่สามารถดำเนินการได้ โดยการระดมสรรพกำลังการพัฒนาจากชุมชนพึ่งตนเองเป็นหลักในการแก้ไขปัญหหรือการพัฒนาชุมชนของตนเอง

2. นอกจากนี้ยังวิจัยและพัฒนาภายใต้ความเชื่อพื้นฐานที่ว่าพัฒนาใด ๆ หรือการแก้ไขปัญหาใด ๆ ย่อมไม่สามารถสำเร็จได้เพียงเพราะการดำเนินการด้านเดียว จากกลุ่มบุคคลกลุ่มเดียว การแก้ไขปัญหามองต้องดำเนินการอย่างมีองค์รวม เป็นระบบ (System Approach) แก้ไขปัญหาทุกด้านพร้อมกัน และขณะเดียวกันก็ต้องสร้างสรรพคุณาติที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ เข้ามาทำงานร่วมกัน เพื่อให้หลักสหวิทยาการเข้าแก้ไขปัญหของชุมชน
3. คณะนักวิจัยมีความเชื่อพื้นฐานว่าชุมชนยังมีศักยภาพในการวิเคราะห์ปัญหา และการสร้างรูปแบบการพัฒนาโดยวิธีคิดที่สั่งสมมาในอดีตผสมผสานกับวิธีคิดแบบใหม่ในการสร้างรูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมและยั่งยืน (Sustainable) กับชุมชนต่อไป

5 วิธีการ และแนวทางดำเนินการศึกษาวิจัย และพัฒนาในระยะที่ 1

1. การรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน
 - 1.1 รวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชนจากเอกสาร (Document)
 - 1.2 สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อทราบประวัติศาสตร์ของชุมชนและการพัฒนาที่ผ่านมาของชุมชน
 - 1.3 จัดประชุมประชาคมตำบลหมู่บ้านเพื่อวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนในรูปพหุภาติ โดยกระบวนการ PAR
 - 1.4 จัดประชุมประชาคม เครือข่ายองค์กรที่ทำงานในตำบลท่าดอน
 - 1.5 วิเคราะห์ข้อมูล และรวบรวมสร้างหมวดหมู่จัดระดับความสำคัญปัญหาของชุมชน โดยแนวทางเชิงระบบ
 - 1.6 จัดทำเอกสาร
2. การวิเคราะห์ศักยภาพและโอกาสของชุมชน
3. การพัฒนาโครงการวิจัยเชิงระบบ “ชุดท่าดอน”

6 สถานที่ศึกษาวิจัย

ต.ท่าดอน อ.แม่เฒ่า จ.เชียงใหม่

7 ระยะเวลาในการศึกษาวิจัย

1 ธันวาคม 2542 ถึง 31 เมษายน 2543 (รวม 5 เดือน)

บทที่ 3

ผลการศึกษา

ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปและสภาพทางเศรษฐกิจของตำบลท่าดอน

1. บริบทอำเภอแม่เอย

อำเภอแม่เอย มีความเกี่ยวข้องกับตำนาน เวียงมะลิกา เนื่องจากพื้นที่เดิมของเวียงมะลิกาทั้งหมดตั้งอยู่ในเขตอำเภอแม่เอย โดยเวียงมะลิกา ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เอย ห่างจากที่ตั้งของ ที่ว่าการอำเภอแม่เอย 2 กิโลเมตร มีทางแยกออกจากทางหลวงแผ่นดินสายฝาง-ท่าดอน กิโลเมตรที่ 16.5 เป็นระยะทาง 300 เมตร ผ่านโรงพยาบาลแม่เอย ไปทางทิศเหนือ มีคูเมืองและซากอิฐกำแพงดินเป็นที่สังเกตได้ ราษฎรถือเป็นโบราณสถานศักดิ์สิทธิ์ และให้ความเคารพนับถือ

ตาม “ตำนานเวียงมะลิกา” ได้บันทึกไว้ว่าพระเจ้าแม่มะลิกา เป็นราชบุตรีในพระเจ้าฝางอุดมสิน และพระนางสามผิว เป็นที่ลือชา พระนางสามผิวมีพระฉวีวรรณงดงามในตอนที่พระฉวีวรรณผ่องคุดอกมะลิ ในเวลาเที่ยงวันพระฉวีวรรณเปลี่ยนเป็นสีแดงดอกกุหลาบ ต่อมาเวลาเย็นพระฉวีวรรณจะเปลี่ยนแปลงเป็นสีชมพูดอกบัวจงกลนี จึงได้พระนามว่า “พระนางสามผิว” แต่เนื่องจากพระราชมารมีริมพระโอษฐ์ล่องแห่วงไป พระเจ้าฝางอุดมสินเกรงว่าจะเป็นที่ละอวยแก่ไพร่ฟ้าพลเมือง จึงทรงสร้างสวนหลวงขึ้น ชื่อเวียงมะลิกา ผู้คนในเวียงมะลิกาล้วนแต่เป็นสตรีเพศทั้งสิ้น

ต่อมา พระราชบุตรของพระเจ้าเวียงภูคำ (แก้วไฉใหญ่) ได้สับข่าวพระสิริโฉมงามของพระราชบุตรี จึงทรงขออนุญาตพระราชบิดาเสด็จมาเยือนเวียงมะลิกาเยี่ยงสามัญชนค้าขาย พระราชบุตรีได้ทราบข่าวก็เกิดความละอวย ในวันที่พระราชบุตรกำหนดเข้าเฝ้าถวายอัญมณี พระเจ้าแม่มะลิการก็เสด็จไปทรงน้ำในลำห้วยและมอบให้พระพี่เลี้ยงนางเหลียว อยู่รับเสด็จพระราชบุตรแห่งแก้วไฉใหญ่ (ไทยใหญ่) แทน และแจ้งว่าพระเจ้าแม่มะลิกาไม่ทรงปรารถนาพบชายใด พระราชบุตรกลับเวียงภูคำ (แก้วไฉใหญ่) ด้วยความโทมนัส

ในขณะที่เดียวกันก็เกิดอาเพศ ในขณะที่พระเจ้าแม่มะลิกา กำลังทรงสนามอยู่ที่ลำห้วยนั้นน้ำในลำห้วยก็กลับกลายจากน้ำธรรมดา เป็นสีแดง คนทั้งหลายจึงเรียกลำน้ำห้วยนี้ว่า “น้ำแม่เอย” ด้วยเหตุพระเจ้าแม่มะลิกาทรงเป็นสตรีชื่อยาย ไม่ให้ประชาชนเข้าเฝ้า ประชาชนจึงเรียกเมืองมะลิกาว่า “แม่เอย” ซึ่งเป็นที่มาของชื่อตำบลแม่เอย และต่อมาเป็นชื่อของอำเภอแม่เอยจนถึงปัจจุบัน เขตการปกครองของอำเภอแม่เอยทั้งหมดในปัจจุบันเดิมเป็นตำบลต่าง ๆ ขึ้นกับอำเภอฝาง ซึ่งต่อมาทางราชการได้แยกตำบลแม่เอย ตำบลแม่สาว และตำบลแม่นาวาง ออกจากอำเภอฝาง ยกฐานะให้เป็นกิ่งอำเภอ ให้ชื่อว่ากิ่งอำเภอแม่เอย ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 10 สิงหาคม 2510 และเวลาต่อมาอีก 6 ปี ได้ประกาศยกฐานะกิ่งอำเภอแม่เอยขึ้นเป็นอำเภอแม่เอย เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2516

ลักษณะทางภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศทั่วไป อำเภอแม่เมาะมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 736.701 ตารางกิโลเมตร หรือ 478,725 ไร่ โดยพื้นที่เป็นที่ราบสูงมีป่าไม้และภูเขาล้อมรอบทั้งสามด้าน นอกจากทิศใต้ซึ่งเป็นที่ยราบสูง อำเภอแม่เมาะยังมีแม่น้ำสำคัญคือแม่น้ำกก ไหลจากประเทศเมียนมาร์ ผ่านอำเภอแม่เมาะ ลงสู่แม่น้ำโขง ที่จังหวัดเชียงราย แม่น้ำฝางไหลจากอำเภอฝางลงสู่แม่น้ำกกในเขตอำเภอแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ 175 กิโลเมตร ใช้ระยะเวลาเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ 3 ชั่วโมง และอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 900 กิโลเมตร

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ทิศเหนือ	ติดต่อกับรัฐเชียงตุง ประเทศเมียนมาร์ และอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอแม่จัน อำเภอแม่สรวย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และประเทศเมียนมาร์

ลักษณะทางภูมิอากาศ

ลักษณะอากาศทั่วไปของอำเภอแม่เมาะ มีอุณหภูมิเฉลี่ย 20.2 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุด เดือนมีนาคม-เมษายน ประมาณ 34 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุด ช่วงระหว่างเดือนธันวาคม-มกราคม ประมาณ 5 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,200-1,400 มม.ต่อปี ทำให้พื้นที่โดยทั่วไปของอำเภอแม่เมาะเป็นอำเภอที่มีอากาศหนาวเย็นมากในฤดูหนาว และในฤดูอื่น ๆ อากาศเย็นสบายไม่ร้อนจัดจนเกินไป ด้วยลักษณะภูมิอากาศดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวในอำเภอแม่เมาะได้รับความสนใจจากบรรดานักท่องเที่ยวจากที่ต่าง ๆ เพื่อมาสัมผัสบรรยากาศในฤดูหนาว และในด้านการเกษตรทำให้ไม้ผลที่ชอบอากาศหนาวออกดอกผลได้ดี เช่น ลิ้นจี่ ส้มเขียวหวานพันธุ์ดี เช่น พันธุ์สายน้ำผึ้งและส้มสีทอง เป็นต้น รวมถึงพืชเกษตรกรรมที่สำคัญเช่น หอมแดง และกระเทียม ซึ่งชอบอากาศหนาวเช่นกัน

โครงสร้างด้านทรัพยากรธรรมชาติ

อำเภอแม่เมาะ มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เช่น ป่าไม้ ลักษณะของดิน ตลอดจนถึงแม่น้ำหลายสายทำให้เหมาะแก่การประกอบอาชีพกสิกรรมและเป็นจุดเด่นสำคัญของการท่องเที่ยวที่ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นในเขตอำเภอแม่เมาะในปัจจุบันนี้นับได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบธรรมชาติ ณ บ้านท่าตอน ตำบลท่าตอน มีการล่องเรือ แพ จากบ้านท่าตอน ผู้ตัวอำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเป็นอย่างมาก จนกระทั่งบางครั้งมักจะมีคนเข้าใจผิดคิดว่าบ้านท่าตอนคืออำเภอท่าตอน จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

ทรัพยากรดิน

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง โดยมีที่ราบลุ่มที่สำคัญคือที่ราบลุ่มแม่น้ำฝาง แม่น้ำกก แม่น้ำแม่สาว แม่น้ำแม่เมาะ ทำให้เนื้อดินมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชอย่างอื่น มีการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมได้ตลอดปี เช่นการปลูกข้าวพันธุ์ต่าง ๆ การปลูกหอมหัวใหญ่ หอมแดง การปลูกกระเทียม รวมถึงการปลูกไม้ผลเช่น ลิ้นจี่ ส้มเขียวหวาน เป็นต้น นอกจากนี้พื้นที่ด้านการเกษตรแล้วยังมีพื้นที่สำหรับการอยู่อาศัย รวมทั้งพื้นที่ที่สาธารณะอื่น ๆ รวมเป็นพื้นที่ประมาณร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งหมด

แร่ธาตุที่สำคัญของอำเภอแม่เมาะ

ในพื้นที่ของอำเภอแม่เมาะ ขณะนี้ยังไม่พบแร่ธาตุที่สำคัญใด ๆ ตลอดจนการนำมาใช้ประโยชน์อาจเป็นเพราะว่ายังไม่มีการสำรวจอย่างจริงจัง

ทรัพยากรน้ำ

แหล่งน้ำที่มีความสำคัญต่ออาชีพเกษตรกรรมของประชาชนคือ แม่น้ำฝาง แม่น้ำแม่สาว แม่น้ำแม่เมาะ แม่น้ำแม่สาว แม่น้ำแม่หลวง ส่วนแม่น้ำแม่กกเป็นแม่น้ำสายใหญ่ไหลมาจากประเทศเมียนมาร์ มีการใช้ประโยชน์เพื่อการเพาะปลูกเพียงส่วนน้อย ส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยว สำหรับแหล่งน้ำที่ใช้สำหรับการอุปโภคบริโภคส่วนใหญ่อาศัยบ่อน้ำดินเป็นหลัก มีการใช้แหล่งน้ำจากลำห้วยต่าง ๆ เช่น ลำห้วยเปียงดิน ลำห้วยศาลา เป็นต้น ลำห้วยเหล่านี้มีประโยชน์เพื่อทำระบบประปาภูเขาจำนวน 18 หมู่บ้านที่สำคัญคือระบบประปาภูเขาหมู่ที่ 4 ตำบลแม่เมาะ ที่ใช้สำหรับชาวอำเภอแม่เมาะที่อยู่ในเขตเทศบาลหลายหมู่บ้าน

ป่าไม้

สภาพป่าไม้ของอำเภอแม่เมาะมีทั้งป่าสงวนป่านุรักษ์และป่าเขตอุทยานแห่งชาติ เนื่องจากป่าไม้ถูกทำลายเป็นจำนวนมาก การฟื้นฟูสภาพป่าไม้ที่ทำอยู่คือ โครงการปลูกสวนป่าของกรมป่าไม้ โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติฯ และการจัดการป่าชุมชนที่บ้านเมืองงาม ตำบลท่าคอง พื้นที่ป่าส่วนใหญ่เป็นป่าไม้เบญจพรรณ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไม้เศรษฐกิจหายากในปัจจุบัน

ลักษณะทางการปกครอง

อำเภอแม่เมาะ มีการแบ่งเขตการปกครองทั้งการปกครองส่วนภูมิภาค และการปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้

การแบ่งเขตการปกครอง

อำเภอแม่เมาะ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 ตำบล ดังนี้

1. ตำบลแม่เมาะ
2. ตำบลมะลิกา
3. ตำบลท่าคอง
4. ตำบลแม่สาว
5. ตำบลแม่นาวาง
6. ตำบลบ้านหลวง
7. ตำบลสันคันหมื้อ

ปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายกระจายอำนาจการปกครองสู่ประชาชนตามระบบประชาธิปไตย จึงได้มีการประกาศยกฐานะตำบลต่าง ๆ ของอำเภอแม่เมาะ เป็นการปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เรียกว่า องค์การบริหารส่วนตำบล รวม 5 ตำบล คือ

1. องค์การบริหารส่วนตำบลท่าคอง
2. องค์การบริหารส่วนตำบลแม่นาวาง
3. องค์การบริหารส่วนตำบลสันคันหมื้อ
4. องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สาว
5. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหลวง

สำหรับในพื้นที่บางส่วนของตำบลแม่เมาะและตำบลมะลิกา ปัจจุบันอยู่ในเขตการปกครองส่วนท้องถิ่นคือเทศบาลตำบลแม่เมาะ โดยพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. 2542 ซึ่งมีผลทำให้สุขาภิบาลแม่เมาะเปลี่ยนแปลงฐานะเป็นเทศบาลตำบลแม่เมาะ ตั้งแต่วันที่ 25 พฤษภาคม 2542 เป็นต้นไป โดยมีพื้นที่ในเขตเทศบาลคือ พื้นที่ของสุขาภิบาลเก่ารวม 40 ตาราง

กิโลเมตร อยู่ในเขตการปกครองดูแลโดยพื้นที่เหล่านี้จะครอบคลุมหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลแม่อาว และ ตำบลมะลิทา รวม 19 หมู่บ้าน

การรักษาความสงบเรียบร้อย

ด้วยอำเภอแม่อาว มีพื้นที่เป็นระยะทางยาว ถึง 44 กิโลเมตร อยู่ติดแนวชายแดนไทย-เมียนมาร์ ดังนั้นการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง และเป็นหน้าที่ของฝ่ายปกครองและตำรวจ โดยฝ่ายปกครองมีภารกิจในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎรภายใต้ขอบเขตหน้าที่เช่น การป้องกันภัย ฝายพลเรือน กิจการอาสารักษาดินแดน ซึ่งกองร้อย อส. อำเภอแม่อาวมีกำลังพล 24 นาย สำหรับการปฏิบัติการกิจ ด้านรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนร่วมกับฝ่ายปกครองและตำรวจ

ส่วนสถานีตำรวจภูธรอำเภอแม่อาวมีกำลังพล 142 นาย ได้จัดแบ่งกำลังพลโดยการจัดสายตรวจ 4 สาย โดยแบ่งเป็นสายตรวจตำบล หรือสายตรวจคุ้มยามตำรวจอีกจำนวน 6 แห่ง นอกจากนั้นยังมีสายตรวจจรดยนต์, รถจักรยานยนต์, เดินเท้าในเขตเทศบาล

โครงสร้างทางประชากร และสังคม

อำเภอแม่อาว มีประชากร (ที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน ท.ร. 14) จำนวน 73,849 คน (สถิติเมื่อ เดือน กันยายน 2541) เป็นชาย 37,686 คน เป็นหญิง 36,163 คน มีจำนวนครัวเรือน 20,427 ครัวเรือน (ข้อมูลเดือน กันยายน 2541)

นอกจากนี้อำเภอแม่อาว ยังประกอบไปด้วยประชากรซึ่งเป็นบุคคลสัญชาติอื่นอีกคือ บุคคลสัญชาติจีนจำนวน 689 คนและบุคคลสัญชาติอื่น ๆ เช่น กะเหรี่ยง อีเก้อ มูเซอ เย้า จำนวน 21,167 คน

การตั้งถิ่นฐาน

ประชากรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตชนบท สำหรับประชากร ที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง ประมาณ 1/3 ของประชากรทั้งหมด และประชากรประมาณครึ่งหนึ่ง มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน นอกนั้นอาศัยอยู่ในเขตป่า ทั้งที่ถูกค้องและไม่ถูกค้องตามกฎหมาย ประชากรอำเภอแม่อาว มีการเคลื่อนไหวด้านแรงงานค่อนข้างสูง เนื่องจากราษฎรจำนวนมากเดินทางไปประกอบอาชีพต่างท้องที่ ทั้งจังหวัดใกล้เคียง กรุงเทพฯ ภาคใต้ และต่างประเทศ

ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี

ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประมาณร้อยละ 91 นับถือศาสนาคริสต์ ร้อยละ 8 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขา (โดยเฉพาะชาวเขาเผ่ามูเซอ ในตำบลแม่สาว ตำบลแม่นาวาง) และนับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 1 มีวัดจำนวน 43 วัด เป็นวัดอารามหลวง 1 แห่ง คือวัดท่าดอน มีที่พักสงฆ์จำนวน 22 แห่ง โบสถ์คริสต์ จำนวน 10 แห่ง มัสยิด จำนวน 1 แห่ง

สำหรับประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของอำเภอแม่เมาะคือ ประเพณีสงกรานต์ งานปอยหลวง ทำบุญสลากภัต งานยี่เป็ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการทำบุญของชาวล้านนา เช่น การตานข้าวใหม่ การอยู่ปริวาสกรรม (จัด ณ บริเวณป่าช้าประจำหมู่บ้าน) การไหว้ผีขุนน้ำ การพื้อมีดผีเม็ง เป็นต้น

เนื่องจากอำเภอแม่เมาะมีชาวเขาที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่มากมายหลายเผ่าพันธุ์จึงทำให้เกิดประเพณีหลากหลายเช่นกัน โดยเฉพาะประเพณีของชาวไทยใหญ่ ที่สำคัญ เช่น ประเพณีปอยเตียนออกหว่า ประเพณีการยกย่องครูหมอไคย ที่บ้านใหม่หมอกจ้าม หมู่ที่ 8 ตำบลท่าดอน การจัดประเพณีนี้ขึ้นมาเพื่อการยกย่องสรรเสริญคุณความดี ความรู้ และศิลป์ ของปราชญ์ บรรพบุรุษของชาวไทยเชื้อสายไทยใหญ่ที่ถ่ายทอดศิลปวิทยาการต่าง ๆ ตลอดจนถึงภูมิปัญญาให้แก่ชนรุ่นหลัง

นอกจากนี้ยังมีประเพณีที่สำคัญของชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอคือ ประเพณีกินวอ (ประเพณีปีใหม่ชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอ) และประเพณีปีใหม่ชาวไทยภูเขาเผ่าอื่น ๆ จัดขึ้นในช่วง สองสัปดาห์แรกของเดือนมกราคม เป็นประจำทุกปี ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ต้นสนกำลังแตกหน่อใหม่ และดอกพญาเสือโคร่ง ซึ่งเป็นพืชที่ชาวไทยภูเขาเชื่อถือเป็นสัญลักษณ์ของความดี กำลังเบ่งบาน สมาชิกครัวเรือนและบรรดาเครือญาติของชาวไทยภูเขาจะมารวมกันอย่างพร้อมหน้า มีการประกอบกิจกรรม การละเล่นต่าง ๆ อย่างสนุกสนานภายในหมู่บ้านที่มีชาวไทยภูเขาอาศัยอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ

โครงสร้าง ระบบการศึกษา

ระบบการศึกษาของอำเภอแม่เมาะ แบ่งเป็น 2 ระบบคือ การศึกษาในระบบ (Formal Education) และระบบการศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

การศึกษาในระบบโรงเรียน

อำเภอแม่เมาะ มีหน่วยจัดการศึกษา 5 หน่วย ประกอบด้วย 48 โรงเรียน ดังนี้

1. สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) ซึ่งมีสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่เมาะ (สพอ. แม่เมาะ) รับผิดชอบ มีโรงเรียนทั้งหมด 40 แห่ง 3 สาขา มีครูจำนวน 392 คน มีนักเรียนจำนวน 8,526 คน

2. สังกัดกรมสามัญศึกษา (สศ.) มีโรงเรียน 1 แห่ง คือ โรงเรียนแม่อาววิทยาคม มี 36 ห้องเรียน มีครู 32 คน
3. สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (สช.) มี 1 แห่ง คือ โรงเรียนปรางค์วิทยา มีจำนวนห้องเรียน 15 ห้องเรียน มีครู 19 คน
4. สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน 33 มี 2 แห่ง
 - โรงเรียนเชียงโตธารงค์ ตั้งอยู่บ้านปู้หมื่นโน หมู่ 4 ตำบลแม่อาว
 - โรงเรียนทุติยะโพธิ์อนุสรณ์ ตั้งอยู่บ้านจะนะ หมู่ 1 ตำบลแม่อาว
5. สังกัดกองการศึกษาพิเศษ กระทรวงศึกษาธิการมี 1 โรงเรียน คือ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ที่ 30 อำเภอแม่อาว

การศึกษานอกระบบโรงเรียน แยกเป็น

1. การสอนวิชาชีพระยะสั้น จำนวน 12 กลุ่ม
2. กลุ่มสนใจ จำนวน 29 กลุ่ม
3. ห้องสมุดประชาชน จำนวน 1 แห่ง
4. ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จำนวน 54 แห่ง
5. ศูนย์การเรียนการสอนชุมชนบ้านหาดชมพู่ ต.ท่าคอง อ.แม่อาว

โครงสร้างการบริการสาธารณสุข

ในท้องที่อำเภอมีโรงพยาบาลชุมชน ขนาด 30 เตียง จำนวน 1 แห่ง สถานีอนามัย 8 แห่ง และสถานบริการสาธารณสุขชุมชน 5 แห่ง ร้านขายยาแผนปัจจุบัน 4 แห่ง และร้านขายยาแผนโบราณ 1 แห่ง

การดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐาน มีผู้สื่อข่าวสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (ผสศ.) จำนวน 697 คน ปฏิบัติงานครอบคลุมพื้นที่ 77.79% มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 67 คน ปฏิบัติงานครอบคลุมพื้นที่ 87.01% มีหอกระจายข่าวจำนวน 57 แห่ง ปฏิบัติงานครอบคลุมพื้นที่ 80%

โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure)

ในด้านการบริการด้านโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) แก่ประชาชนในเขตอำเภอแม่อาว ที่ราชการจัดให้มีขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน มีดังนี้

ด้านการคมนาคม ทางบกมีถนนสายสำคัญคือทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1098 (สายฝาง-ท่าตอน) เป็นถนนสายหลักของอำเภอ โดยเป็นถนนลาดยางแอสฟัลต์ สามารถใช้ได้ทุกฤดูกาล การคมนาคมทางน้ำมีเรือยนต์โดยสารให้บริการขนส่งผู้โดยสารจากอำเภอแม่ฮาด อำเภอเมืองเชียงราย ซึ่งเป็นเรือยนต์ขนาดเล็ก บรรทุกผู้โดยสารได้แต่ละ 10 คน เดินทางล่องไปทางลำน้ำกก ใช้เวลาประมาณ 4-5 ชั่วโมง หากเดินทางโดยล่องแพ จากบ้านท่าตอน บรรทุกผู้โดยสารได้แต่ละ 8 คน ถึงอำเภอเมืองเชียงราย ใช้เวลาเดินทางประมาณ 12-16 ชั่วโมง

ด้านการสื่อสาร อำเภอแม่ฮาดมีระบบการสื่อสารที่สำคัญคือ ไปรษณีย์โทรเลข 1 แห่ง มีการติดตั้งระบบโทรศัพท์ ปัจจุบันอำเภอแม่ฮาดมีการติดตั้งโทรศัพท์จำนวนประมาณ 400 เลขหมาย สามารถใช้ติดต่อกับทุกตำบล และบางพื้นที่ในเขตอำเภอแม่ฮาด สามารถติดต่อสื่อสารได้ด้วยระบบโทรศัพท์เคลื่อนที่แบบไร้สายได้

ด้านการไฟฟ้า ปัจจุบันการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค อำเภอแม่ฮาด จ่ายกระแสไฟฟ้าไปถึงทุกตำบล หมู่บ้าน แต่ก็ยังไม่ครอบคลุมทั่วถึงทุกหลังคาเรือน โดยเฉพาะในท้องที่ที่ห่างไกล ซึ่งราษฎรอาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจาย เป็นหย่อมบ้านประมาณ 10-30 หลังคา อีกหลายสิบหย่อมบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านที่มีชาวเขาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ชาวเขาเผ่ามูเซอ หรือชาวเขาเผ่าอีเก้อ หรืออาข่า เป็นต้น

ด้านการประปา อำเภอแม่ฮาดมีระบบการประปาของการประปาส่วนภูมิภาคอำเภอแม่ฮาด ที่สามารถให้บริการแก่ราษฎรในเขตเทศบาลแม่ฮาด บริเวณสองข้างถนนสายฝาง-ท่าตอน จากบ้านแม่หลวงคอนชัย หมู่ที่ 2 ตำบลแม่ฮาด ถึงบ้านสันด้นม่วง หมู่ที่ 16 ตำบลแม่ฮาด รวมราษฎรได้รับบริการจำนวน 275 หลังคาเรือน นอกจากนี้อำเภอแม่ฮาดยังมีระบบประปาภูเขาที่ได้รับการพัฒนาให้สามารถหล่อเลี้ยงชาวอำเภอแม่ฮาดที่มีพื้นที่ชุมชนใกล้กับคันน้ำและภูเขา จำนวนหลายหมู่บ้านอีกด้วย

โครงสร้างเศรษฐกิจที่สำคัญ

ด้วยเหตุที่ประชากรร้อยละ 70 ของอำเภอแม่ฮาด ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนาปลูกข้าวโพด ปลูกถั่วเหลือง กระเทียม และในปัจจุบันพืชสวนในเขตอำเภอแม่ฮาด ได้รับความนิยมจากเกษตรกรมากยิ่งขึ้น เช่น การปลูกลิ้นจี่ ส้มเขียวหวานพันธุ์ดี (ส้มสีทอง, สายน้ำผึ้ง) ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้อำเภอแม่ฮาดเป็นอย่างมาก ส่วนการประกอบอาชีพอื่น ๆ ได้แก่ การพาณิชย์รับจ้าง บริการ และการอุตสาหกรรมนั้น ยังคงมีไม่มากนัก ปัจจุบันรายได้ประชากรอำเภอแม่ฮาด (Capita Income) ประมาณ 12,000 บาท ต่อคน ต่อปี

สาขาอุตสาหกรรม

ในพื้นที่อำเภอแม่เมาะมีอุตสาหกรรมขนาดเล็กในครัวเรือน คือ โรงสีข้าว จำนวน 42 โรง โรงงานอิฐ จำนวน 10 โรง สามารถสร้างรายได้และการมีงานทำให้ราษฎรจำนวนหนึ่ง และอุตสาหกรรมใบชา (เมี่ยง) อุตสาหกรรมใบยาสูบ ในปัจจุบันกลุ่มเกษตรกรบางกลุ่ม ได้นำผลผลิตทางการเกษตรมาประกอบอุตสาหกรรมการเกษตรในครัวเรือน เช่น การทำน้ำเสาวรส (กระทกรก) บรรจุขวดขาย หรือการตั้งร้านทอดผ้าพื้นเมืองขาย เป็นต้น

สาขาการค้า

การค้าในท้องที่อำเภอแม่เมาะ มีร้านค้าขนาดเล็กอยู่ทั่วทุกตำบล ขายสินค้าอุปโภคบริโภค วัสดุก่อสร้างและอื่น ๆ สินค้าของอำเภอได้แก่ สินค้าทางการเกษตรกรรม เช่น ข้าว ถั่วเหลือง หอม กระเทียม ลิ้นจี่ ฯลฯ ซึ่งส่งไปจำหน่ายที่อำเภอฝาง และอำเภอใกล้เคียง ทั้งในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดอื่น ๆ โดยการขนส่งทางรถยนต์ สินค้านำเข้าที่สำคัญ ได้แก่ สินค้าอุปโภค บริโภคทั่วไป การค้าขายส่วนใหญ่ยังเป็นการค้าขายขนาดเล็ก มีทุนดำเนินการน้อย ประกอบกับประชาชนในเขตอำเภอแม่เมาะ จำนวนมากนิยมไปซื้อสินค้าจากอำเภอฝาง ซึ่งเป็นตลาดใหญ่และมีการคมนาคมสะดวกและมีระยะทางไม่ห่างไกล จึงเป็นอุปสรรคต่อการขยายตัวทางการค้าของอำเภอแม่เมาะ

การเงินและการคลัง

อำเภอแม่เมาะมีธนาคาร 2 แห่งคือ ธนาคารกรุงเทพ (มหาชน) จำกัด สาขาอำเภอแม่เมาะ และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สาขาอำเภอแม่เมาะ โดยดำเนินการรับฝาก และบริการด้านสินเชื่อ โดยเฉพาะที่ ธ.ก.ส. มีหน่วยบริการสินเชื่อจำนวน 2 แห่ง คือ หน่วยแม่เมาะ 1 ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลแม่เมาะ และหน่วยแม่เมาะ 2 จะให้บริการสินเชื่อในเขตตำบลสันต้นหมื้อและแม่นาวาง การบริการสินเชื่อของธนาคารกรุงเทพฯ (มหาชน) จำกัด นั้น บริการทั้งสินเชื่อเพื่อการเกษตร และการลงทุนในภาคเกษตร สำหรับ ธ.ก.ส. บริการสินเชื่อเพื่อการเกษตรสำหรับเกษตรกรในเขตอำเภอแม่เมาะ

2. บริบททำดอน

นักวิจัยฯ เล่าถึงประวัติศาสตร์ของตำบลท่าดอนโดยเริ่มจากประชาชนท่าดอน กลุ่มแรกที่มาตั้งรกรากของท่าดอนคือ กลุ่มคนที่เดินทางมาจากอำเภอพร้าวและอำเภอแม่แตง หลังจากเดินทางมาแล้วได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณท่าเรือท่าดอนในปัจจุบันจากนั้นนักวิจัยฯ พุดถึงภูมิประเทศและเขตติดต่อของตำบลท่าดอน ส่วนข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการเปลี่ยนของกลุ่มคนในชุมชนนั้นข้อมูลส่วนใหญ่เหมือนกับเวทีระดับหมู่บ้าน จากนั้นนักวิจัยฯ พยายามชี้ประเด็นไปที่การเปิดออกเพื่อระดมสมองและร่วมแลกเปลี่ยนในเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับระบบการเพาะปลูกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน” ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทางด้านพันธุ์พืช เช่น ในอดีตปลูกยาสูบและอ้อยทำมาระยะหนึ่งราคาไม่ดีจึงเลิกปลูกและหันมาปลูกกระเทียม พริกแทน เนื่องจากได้ผลผลิตและราคาดีกว่า ต่อมาหันมาปลูกข้าวและพัฒนาพื้นที่โดยเน้นไม้ผลเศรษฐกิจที่สำคัญเช่น ลิ้นจี่ มะม่วงและลำไยแทน ในด้านปัจจัยการผลิตมีการเปลี่ยนแปลงตามความเจริญก้าวหน้าของประเทศไทยตามแผนพัฒนาสังคมเศรษฐกิจแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1-8 เช่นหันมาใช้เครื่องจักรกลการเกษตรเพิ่มขึ้น ใช้ปุ๋ยเคมีใช้ยาเคมีควบคุมศัตรูพืชขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากมีความคิดว่า สะดวก ประหยัด และคุ้มค่ากับการลงทุน แต่ปัจจุบันการเอามือกันในลักษณะลงแขกจะเริ่มน้อยลงส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปการจ้างกันมากขึ้นเพราะคนตำบลท่าดอนถือว่า การที่มีชีวิตอยู่และประกอบอาชีพในปัจจุบันนี้ปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ เงิน เท่านั้น จึงทำให้ทุกคนต้องดิ้นรนเพื่อหาเงินกันไม่ว่าจะทางสุจริตหรือทุจริต ดังนั้นจึงสรุปว่าตำบลท่าดอนจึงมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสภาพ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

สภาพพื้นที่ของตำบลท่าดอนมีลักษณะพื้นที่ยาวรี ขนานคู่ไปกับลำน้ำกกคดขวางจากทิศตะวันตกลาดเอียงจากภูเขาตามแนวชายแดนลดต่ำลงจรดลำน้ำกก มีอาณาเขตดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	จด	ประเทศเมียนมาร์
ทิศใต้	จด	ตำบลแม่นาวาง อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่ ตำบลห้วยชมภู อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
ทิศตะวันออก	จด	ตำบลป่าคิง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย และประเทศเมียนมาร์
ทิศตะวันตก	จด	ตำบลมะลิกา อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่

เนื้อที่

มีเนื้อที่ทั้งหมด 177.45 ตารางกิโลเมตร

หรือมีเนื้อที่ 110,906.25 ไร่

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะทั่วไปมีลักษณะเป็นพื้นที่ภูเขาสูง มีที่ราบแคบ ๆ ตามชายฝั่งแม่น้ำ และที่ราบตามหุบเขา มีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านตลอดแนวเขตพื้นที่ มีต้นกำเนิดจากประเทศเมียนมาร์ มีน้ำไหลตลอดปี และมีลำห้วยเล็กไหลผ่านตามหมู่บ้านต่าง ๆ เกิดทุกหมู่บ้าน มีต้นกำเนิดในประเทศเมียนมาร์เช่นกัน มีป่าไม้บนภูเขาสูงก่อนข้างสมบูรณ์เป็นป่าไม้ประเภทป่าไม้เบญจพรรณ และป่าผลัดใบ สภาพพื้นดินเป็นดินปนทรายมีการพังทลายของหน้าดินเป็นจำนวนมาก ขาดต่อการบำรุงรักษาจำนวนหมู่บ้าน

มีจำนวนหมู่บ้านเดิมพื้นที่ 15 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1	บ้านห้วยปู	เป็นหมู่บ้านพัฒนา	อันดับ 2
หมู่ที่ 2	บ้านห้วยมะเฟือง	เป็นหมู่บ้านพัฒนา	อันดับ 2
หมู่ที่ 3	บ้านท่าดอน	เป็นหมู่บ้านพัฒนา	อันดับ 2
หมู่ที่ 4	บ้านห้วยน้ำเย็น	เป็นหมู่บ้านพัฒนา	อันดับ 1
หมู่ที่ 5	บ้านหาดชมภู	เป็นหมู่บ้านพัฒนา	อันดับ 1
หมู่ที่ 6	บ้านสันตันคู	เป็นหมู่บ้านพัฒนา	อันดับ 1
หมู่ที่ 7	บ้านท่ามะแกง	เป็นหมู่บ้านพัฒนา	อันดับ 2
หมู่ที่ 8	บ้านใหม่หมอกจ้าม	เป็นหมู่บ้านพัฒนา	อันดับ 1
หมู่ที่ 9	บ้านเมืองงาม	เป็นหมู่บ้านพัฒนา	อันดับ 1
หมู่ที่ 10	บ้านห้วยล้าน	เป็นหมู่บ้านพัฒนา	อันดับ 1
หมู่ที่ 11	บ้านหัวเมืองงาม	เป็นหมู่บ้านพัฒนา	อันดับ 1
หมู่ที่ 12	บ้านผาไค้	เป็นหมู่บ้านพัฒนา	อันดับ 1
หมู่ที่ 13	บ้านเมืองงามไค้	เป็นหมู่บ้านพัฒนา	อันดับ 1
หมู่ที่ 14	บ้านร่มไทย	เป็นหมู่บ้านพัฒนา	อันดับ 2
หมู่ที่ 15	บ้านห้วยศาลา	เป็นหมู่บ้านพัฒนา	อันดับ 1

การปกครองท้องถิ่นอื่นในตำบลท่าดอนได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าดอน 1 แห่ง

โครงสร้างประชากร

จำนวนครัวเรือนและประชากร

จำนวนครัวเรือน	2,915 ครัวเรือน
ประชากรทั้งหมด	16,520 คน
เป็นชาย	8,200 คน
เป็นหญิง	8,320 คน
มีความหนาแน่นเฉลี่ย	93.10 คน/ตารางกิโลเมตร

แยกเป็นรายหมู่บ้านดังต่อไปนี้

บ้านห้วยปู	187	ครัวเรือน รวม	822	คน เป็นชาย	467	คน เป็นหญิง	355	คน
บ้านห้วยมะเฟือง	191	ครัวเรือน รวม	986	คน เป็นชาย	475	คน เป็นหญิง	511	คน
บ้านท่าตอน	246	ครัวเรือน รวม	1,269	คน เป็นชาย	632	คน เป็นหญิง	637	คน
บ้านห้วยน้ำเย็น	148	ครัวเรือน รวม	632	คน เป็นชาย	299	คน เป็นหญิง	333	คน
บ้านหาดชมภู	90	ครัวเรือน รวม	364	คน เป็นชาย	170	คน เป็นหญิง	194	คน
บ้านสันตันคู่	131	ครัวเรือน รวม	460	คน เป็นชาย	220	คน เป็นหญิง	240	คน
บ้านท่ามะแกง	182	ครัวเรือน รวม	753	คน เป็นชาย	366	คน เป็นหญิง	387	คน
บ้านใหม่หมอกจ้าม	309	ครัวเรือน รวม	2,096	คน เป็นชาย	1,059	คน เป็นหญิง	1,037	คน
บ้านเมืองงาม	119	ครัวเรือน รวม	1,434	คน เป็นชาย	716	คน เป็นหญิง	718	คน
บ้านห้วยล้าน	191	ครัวเรือน รวม	1,145	คน เป็นชาย	555	คน เป็นหญิง	590	คน
บ้านหัวเมืองงาม	253	ครัวเรือน รวม	2,081	คน เป็นชาย	938	คน เป็นหญิง	1,143	คน
บ้านผาไค้	199	ครัวเรือน รวม	1,031	คน เป็นชาย	522	คน เป็นหญิง	509	คน
บ้านเมืองงามไค้	161	ครัวเรือน รวม	638	คน เป็นชาย	328	คน เป็นหญิง	310	คน
บ้านร่มไทย	312	ครัวเรือน รวม	1,295	คน เป็นชาย	656	คน เป็นหญิง	639	คน
บ้านห้วยศาลา	196	ครัวเรือน รวม	1,514	คน เป็นชาย	797	คน เป็นหญิง	717	คน

สภาพทางเศรษฐกิจ

เนื่องจากในเขตพื้นที่ตำบลท่าตอนมีลักษณะพื้นที่แตกต่างกัน มีชนหลายเผ่าพันธุ์ ประกอบด้วยชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ ผู้อพยพหนีภัยสงครามจากประเทศเพื่อนบ้าน และอพยพจากถิ่นอื่น ๆ เข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงมีอาชีพที่แตกต่างกันไปตามเผ่าพันธุ์ ลักษณะพื้นที่ ประมาณร้อยละ 95 ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ซึ่งพอจะจำแนกได้ดังนี้

- ทำสวนผลไม้ เช่น ลิ้นจี่ ลำไย มะม่วง ฯลฯ ผลผลิตส่วนใหญ่จำหน่าย

- ทำนา เป็นนาปี นาปรัง และข้าวคอย ส่วนใหญ่นำออกจำหน่ายและใช้อุปโภคในครัวเรือน
- ทำไร่ เช่น กระเทียม พริก ข้าวโพด ผักสวนครัว ฯลฯ ส่วนใหญ่นำออกจำหน่าย
- เลี้ยงสัตว์ เช่น สุกร ไก่ เป็ด ปลา ฯลฯ ส่วนใหญ่นำออกจำหน่ายและใช้อุปโภคในครัวเรือน
- บริการ เช่น ด้านโรงแรม ร้านอาหาร รีสอร์ท ท่องเที่ยว ฯลฯ
- รับจ้างทั่วไป เป็นแรงงานด้านเกษตรกรรม ด้านก่อสร้าง ฯลฯ
- อาชีพเสริม เช่น ทอผ้าพื้นเมือง หัตถกรรมพื้นบ้าน ฯลฯ

หน่วยธุรกิจในเขตตำบลท่าตอน

- โรงสีข้าว	จำนวน	2	แห่ง
- โรงแรม	จำนวน	1	แห่ง
- รีสอร์ท	จำนวน	10	แห่ง
- ปั๊มน้ำมัน	จำนวน	5	แห่ง
- ร้านอาหาร	จำนวน	15	แห่ง
- บริการท่องเที่ยว	จำนวน	10	แห่ง
- กิจการดูดทราย	จำนวน	3	แห่ง
- กิจการคมนาคม	จำนวน	1	แห่ง

สภาพสังคม

การศึกษา

- โรงเรียนประถม	จำนวน	7	แห่ง
- โรงเรียนมัธยม(ขยายโอกาสทางการศึกษา)	จำนวน	5	แห่ง
- การศึกษานอกโรงเรียน	จำนวน	1	แห่ง
- โรงเรียนฝึกวิชาชีพ	จำนวน	1	แห่ง

สถาบันและองค์การศาสนา

- วัด	จำนวน	13	แห่ง
- สุเหร่า	จำนวน	1	แห่ง
- โบสถ์คริสต์	จำนวน	2	แห่ง
- ศาลเจ้า	จำนวน	2	แห่ง

สาธารณะสุข

- สถานีอนามัยตำบล	จำนวน	1	แห่ง
- สถานีอนามัยหมู่บ้าน	จำนวน	1	แห่ง
- ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	จำนวน	1	แห่ง

สาธารณูปโภค

- ระบบประปาภูเขา	จำนวน	14	แห่ง
- ระบบบ่อน้ำดื่ม	จำนวน	20	แห่ง
- ระบบบ่อน้ำบาดาล	จำนวน	5	แห่ง
- ระบบไฟฟ้า	จำนวน	90 % ของหมู่บ้าน	

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- ป้อมยามตำรวจ	จำนวน	4	แห่ง
- กองกำลังทหารพราน	จำนวน	3	แห่ง
- กองทัพบก	จำนวน	1	แห่ง

การบริการพื้นฐาน

การคมนาคมทางบก มีทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1098 คัดผ่านตลอดพื้นที่ตำบลท่าคอง มีถนนภายในหมู่บ้านมีถนนลาดยาง ถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ เป็นบางส่วน ส่วนใหญ่เป็นถนนดินลูกรัง มีการพังทลายเป็นจำนวนมากเพราะอยู่บนที่ราบสูง

- การคมนาคมทางน้ำ ใช้แม่น้ำกกเป็นเส้นทางคมนาคมตลอดลำน้ำ
- การโทรคมนาคม มีการติดต่อสื่อสารทั้งทางจดหมาย วิทยุ โทรศัพท์ ส่วนระบบโทรศัพท์มีการติดต่อสื่อสารเพียง 4 หมู่บ้าน โทรศัพท์ประจำหมู่บ้าน 2 หมู่บ้าน
- การไฟฟ้า มีไฟฟ้าใช้ประมาณร้อยละ 90 ส่วนที่ยังไม่มีใช้ สาเหตุมาจากการคมนาคมทางบกยังเข้าไม่ถึง เป็นห้วย่อมบ้านอยู่บนภูเขาสูงยากต่อการติดตั้งระบบไฟฟ้า

แหล่งน้ำธรรมชาติ

- แม่น้ำ	จำนวน	1	แห่ง
- ลำห้วยเล็ก ๆ	จำนวน	15	แห่ง

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- ฝาย	จำนวน	3	แห่ง
- บ่อน้ำตื้น	จำนวน	20	แห่ง
- อ่างเก็บน้ำ	จำนวน	3	แห่ง

ข้อมูลอื่น ๆ

- ป่าไม้ธรรมชาติ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ
- ป่าปลูกเป็นป่าอนุรักษ์
- น้ำพุร้อนธรรมชาติ จำนวน 1 แห่ง อุณหภูมิประมาณ 60-70 องศา
- มวลชนจัดตั้ง
- ลูกเสือชาวบ้าน
- ไทยอาสาป้องกันชาติ
- กองหนุนเพื่อความมั่นคง
- หมู่บ้าน อพป.
- อพปร.
- อาสาสมัครจัดตั้งต่าง ๆ
- ดำรวจชุมชนตำบล (ตชด.)

ตอนที่ 2 สภาพปัญหา ความต้องการ นโยบาย และศักยภาพของชุมชนท่าตอน

2.1 จากการศึกษาเอกสาร

1. สภาพปัญหา

1.1 ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน

1.1.1 ปัญหาน้ำใช้ในการอุปโภค บริโภค และน้ำเพื่อการเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่อาศัยแหล่งน้ำจากธรรมชาติ โดยเฉพาะน้ำฝนเป็นหลัก ไม่มีระบบการชลประทาน ทำให้เกิดปัญหาระบบแล้งขาดแคลนน้ำอยู่เป็นประจำ มีลำน้ำสายเดียวไหลผ่านยังไม่มีการนำน้ำจากแม่น้ำมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่เพราะขาดงบประมาณดำเนินการเนื่องจากต้องใช้งบประมาณจำนวนมากเกินกว่าเงินรายได้ของตนเอง

1.1.2 ปัญหาการคมนาคม ประชาชนส่วนใหญ่ใช้การคมนาคมทางบก แต่ถนนภายในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นถนนลูกรัง สภาพถนนขรุขระ เป็นหลุมเป็นบ่อขาดงบประมาณในการก่อสร้างและบำรุงรักษา